

POSTANOWIENIE

Dnia 25 września 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Robert Stefanicki

w sprawie z odwołania S. W.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Opolu

o zasiłek macierzyński,

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w dniu 25 września 2024 r.,

na skutek skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Okręgowego w Opolu

z dnia 27 września 2023 r., sygn. akt V Ua 18/23,

- 1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,**
- 2. zasądza od organu rentowego na rzecz odwołującej się 240 (dwieście czterdzieści) złotych wraz z odsetkami z art. 98 § 1¹ Kodeksu postępowania cywilnego tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.**

Sąd Okręgowy w Opolu wyrokiem z dnia 27 września 2023 r. oddalił apelację organu rentowego od wyroku Sądu Rejonowego w Opolu z dnia 6 lutego 2023 r. zmieniającego zaskarżoną decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Opolu z dnia 10 maja 2022 r. w ten sposób, że ustalił, iż wnioskodawczyni S. W. nie ma obowiązku zwrotu pobranego zasiłku macierzyńskiego za okres od 28 grudnia 2016 r. do 26 grudnia 2017 r. wraz z odsetkami w łącznej kwocie 109.719,09 zł.

W wywiedzionej od powyższego wyroku skardze kasacyjnej organ rentowy zaskarżając powyższy wyrok w całości, zarzucił naruszenie przepisów prawa materialnego, a mianowicie: art. 84 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 1230 ze zm.) przez jego błędną wykładnię polegającą na stwierdzeniu, że nie stanowi nienależnie pobranego świadczenia w rozumieniu tego przepisu, świadczenie z tytułu macierzyństwa wypłacone pomimo braku do niego uprawnień, na skutek ustania tytułu ubezpieczenia chorobowego, które nastąpiło wobec nieopłacenia składek na ubezpieczenie społeczne (w tym chorobowe) w wyniku nieuprawnionego proporcjonalnego pomniejszenia przez osobę prowadzącą działalność gospodarczą podstawy wymiaru składek na to ubezpieczenie za okresy, za które prawo do zasiłków chorobowych nie przysługiwało na podstawie przepisu art. 17 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 2022 r., poz. 1732 ze zm.).

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Opolu oraz zasądzenie od ubezpieczonej na rzecz organu rentowego kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym. We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania organ rentowy powołał się na potrzebę wykładni przepisu art. 84 ust. 1 i 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, budzącego poważne wątpliwości w zakresie czy nieuprawnione proporcjonalne pomniejszenie przez osobę prowadzącą działalność gospodarczą podstawy wymiaru składek na to ubezpieczenie za okresy, za które prawo do zasiłków chorobowych nie przysługiwało na podstawie przepisu art. 17 ustawy o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, stanowi świadome wprowadzenie w błąd organu rentowego co do uprawnień do świadczeń z tytułu choroby i macierzyństwa za okresy, za które świadczenia te zostały wypłacone pomimo niespełnienia warunku podlegania ubezpieczeniu społecznemu - które ustało na skutek nieopłacenia składek w należnej wysokości, czy też dla ustalenia, że takie świadczenie jest świadczeniem nienależnie pobranym, konieczne jest uprzednie konkretne pouczenie ubezpieczonego, że w razie pobrania nienależnie

pobranych świadczeń (na podstawie przepisu art. 17 ustawy o świadczeniach tytułu choroby i macierzyństwa) nie będzie ubezpieczonemu przysługiwało prawo do proporcjonalnego pomniejszenia podstaw wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, a w konsekwencji w przypadku opłacenia składek od tak ustalonej podstawy wymiaru powstanie niedopłata, której skutkiem będzie ustanie ubezpieczenia chorobowego, które było podstawą przyznania świadczeń z tytułu choroby i macierzyństwa; a nadto, czy tak samo w kontekście wskazanych przesłanek należy traktować każdą osobę prowadzącą działalność gospodarczą, czy jedynie osoby, które profesjonalnie zajmują się działalnością rachunkowo-księgową, doradztwem podatkowym, doradztwem w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną ubezpieczona wniosła o odmowę przyjęcia skargi do rozpoznania i zasądzenie od skarżącego na rzecz odwołującej się kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa prawnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie kwalifikowała się do przyjęcia celem jej merytorycznego rozpoznania.

Na wstępie warto podkreślić, że Sąd Najwyższy, jako sąd kasacyjny, nie jest sądem powszechnym trzeciej instancji, zaś skarga kasacyjna nie jest środkiem zaskarżenia przysługującym od każdego rozstrzygnięcia sądu drugiej instancji kończącego postępowanie w sprawie, a to z uwagi na przeważający w charakterze skargi kasacyjnej element interesu publicznego. Zgodnie z takim modelem skargi kasacyjnej jej rozpoznanie następuje tylko z przyczyn kwalifikowanych, wymienionych w art. 398⁹ § 1 k.p.c. W konsekwencji tego, w art. 398⁴ § 2 k.p.c. wśród istotnych wymagań skargi kasacyjnej ustawodawca wymienił obowiązek złożenia wniosku o przyjęcie skargi do rozpoznania i jego uzasadnienie. Ustawodawca, konstruując wymagania skargi kasacyjnej, wyodrębnił w oddzielnych przepisach art. 398⁴ k.p.c. obowiązek przytoczenia podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienia (§ 1) i obowiązek przedstawienia wniosku o przyjęcie skargi do

rozpoznania i jego uzasadnienia (§ 2). Chodzi zatem o dwa odrębne, kreatywne elementy skargi kasacyjnej, które spełniają określone cele i podlegają ocenie Sądu Najwyższego, na różnych etapach postępowania kasacyjnego (postanowienie Sądu Najwyższego z 12 marca 2024 r., III USK 114/23, Legalis nr 3058323).

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, gdy w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. Powołanie się w skardze kasacyjnej na potrzebę wykładni przepisów prawnych wymaga wykazania przez autora skargi, jaki konkretnie przepis prawa, zastosowany w danej sprawie, mimo że budzi poważne wątpliwości, ze wskazaniem, na czym te poważne wątpliwości polegają, nie doczekał się wykładni, bądź że jego niejednolita wykładnia wywołuje rozbieżności w orzecznictwie sądów, które należy przytoczyć (postanowienia Sądu Najwyższego z: 11 stycznia 2002 r., III CKN 570/01, OSNC 2002, nr 12, poz. 151; 15 października 2002 r., II CZ 102/02, LEX nr 57231; 4 czerwca 2024 r., III USK 20/24, Legalis nr 3089191). Rozstrzygnięcie wątpliwości interpretacyjnych nie może się sprowadzać do odpowiedzi na zarzuty autora skargi skierowane pod adresem zaskarżonego orzeczenia ani też do odpowiedzi na wątpliwości skarżącego, które można wyjaśnić za pomocą obowiązujących reguł wykładni bądź w drodze prostego zastosowania przepisów (postanowienia Sądu Najwyższego z: 16 stycznia 2003 r., I PK 230/02, OSNP wkładka 2003 nr 13, poz. 5; 22 maja 2024 r., II PSK 88/23, Legalis nr 3084731). Powołanie się na rozbieżności w orzecznictwie wymaga ponadto przytoczenia i poddania analizie rozbieżnych orzeczeń sądów w celu wykazania, że rozbieżności te mają swoje źródło w różnej wykładni przepisu, bądź też przedstawienia argumentów wskazujących, że wykładnia przeprowadzona przez sąd drugiej instancji sprzeczna jest z jednolitym stanowiskiem doktryny lub orzecznictwa Sądu Najwyższego. Ponadto, ze względu na publicznoprawne funkcje skargi kasacyjnej, skarżący powinien wykazać celowość dokonania wykładni konkretnego przepisu przez Sąd Najwyższy ze względu na potrzeby praktyki sądowej (postanowienia Sądu Najwyższego z: 14 grudnia 2012 r., III SK 29/12, LEX nr 1238124; 24 lipca 2024 r., III USK 117/23,

Legalis nr 3104717). Twierdzenie o występowaniu potrzeby wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów jest uzasadniony tylko wtedy, kiedy przedstawiony problem prawny nie został jeszcze rozstrzygnięty przez Sąd Najwyższy lub kiedy istnieją rozbieżne poglądy w tym zakresie, wynikające z odmiennej wykładni przepisów konstruujących owo zagadnienie. Skarżący nie zdołał wykazać, że skarga kasacyjna zasługuje na przyjęcie do rozpoznania z podanych wyżej względów. Ponadto należy zauważyć, że potrzeba wykładni przepisów prawnych występuje, jeżeli co do konkretnego przepisu prawnego brak jednolitego orzecznictwa, zwłaszcza Sądu Najwyższego, albo też przyjęta i dominująca wykładnia jest oczywiście błędna lub kontrowersyjna. W okolicznościach rozpoznawanej sprawy nie zachodzi potrzeba dokonania przez Sąd Najwyższy wykładni wskazanych przez skarżącego przepisów prawnych. Nadto podnoszone we wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wątpliwości na tle interpretacji powołanego przepisu, a sformułowane przez skarżącego zostały już wyjaśnione przez judykaturę.

Przenosząc powyższe na grunt niniejszej sprawy, należy stwierdzić, że skarga kasacyjna w zakresie wniosku o przyjęcie jej do rozpoznania oraz jego uzasadnienia nie spełnia wymagań stawianych temu nadzwyczajnemu środkowi zaskarżenia.

Problematykę nienależnie pobieranych świadczeń i ich zwrotu reguluje ogólnie - w odniesieniu do wszystkich świadczeń z ubezpieczeń społecznych - art. 84 ustawy systemowej. W doktrynie prawa ubezpieczeń społecznych podkreśla się, że przepis ten, ustanawiając obowiązek zwrotu świadczenia przez osobę, która pobrała nienależne świadczenie, wskazuje istotną cechę nienależnie pobranego świadczenia w ujęciu ustawy systemowej, określaną jako *differentia specifica*, tj. świadomość (zła wiara) osoby pobierającej świadczenie co do nieprzysługiwania tego świadczenia w całości lub w części od początku, albo w następstwie później zaszłych zdarzeń. Obowiązek zwrotu świadczenia obciąża więc tylko tego, kto przyjął świadczenie w złej wierze, mając świadomość, że jest nienależne. Dotyczy to zarówno osoby, która została pouczona o okolicznościach dotyczących braku prawa do pobierania świadczenia (art. 84 ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej), jak i osoby, która uzyskała świadczenie na podstawie nieprawdziwych zeznań lub

falszywych dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd organu wypłacającego świadczenie (art. 84 ust. 2 pkt 2 tej ustawy). Świadomość wystąpienia nienależnego świadczenia może mieć źródło w pouczeniu udzielonym przez organ rentowy co do okoliczności powodujących konieczność zwrotu świadczenia, bądź też może wynikać z zawinionego działania osoby, która spowodowała wypłatę świadczeń (R. Babińska, *Wzruszalność prawomocnych decyzji rentowych*, Warszawa 2007, s. 207; B. Gudowska, *Zwrot nienależnie pobranych świadczeń z ubezpieczeń społecznych*, część 1, *PiZS* 2011, nr 7, s. 18; M. Bartnicki (w:) K. Antonow, M. Bartnicki, B. Suchacki, *Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*, Warszawa 2009, s. 582; wyrok Sądu Najwyższego z 19 czerwca 2024 r., III USKP 130/23, *Legalis* nr 3097511). Także w orzecznictwie sądowym dotyczącym problematyki zwrotu nienależnie pobranych świadczeń, ugruntowany jest pogląd o możliwości domagania się przez organ rentowy zwrotu nienależnie wypłaconego świadczenia tylko wówczas, gdy ubezpieczonemu można przypisać złą wolę w jego pobieraniu (wyroki Sądu Najwyższego z: 9 sierpnia 2018 r., II UK 211/17, *LEX* nr 2530685I; z 3 grudnia 2019 r., I UK 285/18, *LEX* nr 2779501; postanowienie Sądu Najwyższego z 7 listopada 2023 r., II USK 56/23, *Legalis* nr 3008208).

Konstruując przesłanki przedsądu, skarżący formułuje wątpliwości dotyczące interpretacji art. 84 ust. 1 i 2 ustawy systemowej w oderwaniu od poczynionych w sprawie ustaleń faktycznych, którymi Sąd Najwyższy jest związany w myśl art. 398¹³ § 2 k.p.c. W sprawie niniejszej ustalono bowiem, że wnioskodawczyni w dacie wymagalności składki na ubezpieczenie chorobowe za grudzień 2016 r. nie miała świadomości, iż opłaca ją w zaniżonej wysokości, albowiem decyzja organu rentowego odmawiająca jej prawa do zasiłku chorobowego, który w jej ocenie dawał prawo do pomniejszenia należnej składki, zapadła dopiero w dniu 23 listopada 2018 r. Sąd Okręgowy uznał zatem, że nie zostały spełnione przesłanki z art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej co do świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego.

Należało bowiem przyjąć, że świadome wprowadzenie w błąd organu rentowego przez ubezpieczonego za sporny okres nie oznacza, że automatycznie świadomość taka aktualizuje się przy pobieraniu kolejnych zasiłków, tym bardziej,

jeżeli brak prawa do świadczenia nie jest spowodowany tą samą przyczyną, lecz inną. Również w ocenie Sądu drugiej instancji świadomość, że świadczenie jest nienależne musi wynikać z pouczenia, bądź z zawinionego działania, jednak musi to być działanie, które spowodowało wypłatę nienależnego świadczenia, a nie innego świadczenia, a zwłaszcza świadczenia innego rodzaju, czyli pomiędzy zawinionym działaniem, a wypłatą świadczenia musi wystąpić bezpośredni związek przyczynowo-skutkowy. W tej sytuacji, skoro nie doszło do świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego przez wnioskodawczynię, to słusznie Sądy *merito* uznały, że nie ma podstaw do zastosowania art. 84 ust. 1 ustawy systemowej, a zatem wnioskodawczyni nie ma obowiązku zwrotu nienależnie pobranego zasiłku macierzyńskiego.

W orzecznictwie utrwalony jest zaś pogląd, że jeżeli organ rentowy na podstawie nieudokumentowanego wniosku lub na podstawie stanu faktycznego niewyjaśnionego wskutek własnych zaniedbań przyzna wnioskodawcy świadczenia, do których prawo nie istnieje, wadliwość ta i jej konsekwencje materialne nie mogą być uznane za wynik sprzecznej z prawem działalności wnioskodawcy ani za objaw złej woli z jego strony, nie mogą więc stanowić podstawy do obciążenia świadczeniobiorcy obowiązkiem zwrotu niesłusznie wypłaconej sumy (uchwały Sądu Najwyższego z: 21 maja 1984 r., III UZP 20/84, OSNCP 1985 nr 1, poz. 3; 11 września 2008 r., III UZP 1/08, OSNP 2009 nr 7-8, poz. 101, s. 311; wyrok Sądu Najwyższego z 20 listopada 2001 r., II UKN 617/00, OSNP 2003 nr 16, poz. 389; postanowienie Sądu Najwyższego z 12 kwietnia 2023 r., III USK 114/22, Legalis nr 2964080).

Dla przyjęcia odpowiedzialności ubezpieczonego z art. 84 ust. 1 pkt 1 lub pkt 2 ustawy systemowej niezbędne jest wykazanie braku prawa do świadczenia i świadomości danej osoby, że zasiłek był nienależny. Obie przesłanki muszą wystąpić już w trakcie pobierania świadczenia, a nie po zaprzestaniu jego wypłaty. Innymi słowy, jeśli w trakcie pobierania świadczenia jest ono „należne”, zaś okoliczności wyłączające prawo do niego, a w konsekwencji również wiedza o tym świadczeniobiorcy, wystąpiły *post factum*, to nie ma podstaw do uznania, że należności wypłacone podlegają zwrotowi na podstawie art. 84 ust. 1 ustawy systemowej (postanowienie Sądu Najwyższego z 14 listopada 2023 r., I USK 98/23,

LEX nr 3625173). W niniejszej sprawie organ rentowy nie udowodnił, że odwołująca się miała świadomość „nienależności” świadczeń w trakcie ich pobierania. Dopiero bowiem z decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 23 listopada 2018 r. odmawiającej jej prawa do zasiłku chorobowego, a więc wydanej po blisko dwóch latach od opłacenia składki dowiedziała się, że opłaciła składkę na ubezpieczenie chorobowe za grudzień 2016 r. w zaniżonej wysokości. Zatem przez okres pobierania zasiłku macierzyńskiego od 28 grudnia 2016 r. do 26 grudnia 2017 r. wnioskodawczyni S.W. nie miała świadomości, że pobierane przez nią świadczenie jest świadczeniem nienależnym (art. 84 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych).

Skoro podnoszone przez organ rentowy wątpliwości na tle wykładni powołanego przepisu zostały wyjaśnione w orzecznictwie Sądu Najwyższego, a zapadły w sprawie wyrok jest zgodny z poglądami wyrażanymi w judykaturze, nie zachodzi wskazana przez skarżącego przesłanka przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania. W konsekwencji tego, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c. oraz art. 108 § 1 k.p.c. w związku z art. 398²¹ i art. 98 § 1 i 1¹ k.p.c., a także § 9 ust. 2 i § 10 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 1935), postanowił jak w sentencji.

[SOP]

[a!]